

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการเกษตรบนที่สูงของสตรีเผ่าม้งในเขตอำเภอแม่อิง จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาดังการเกษตรกรรม จารัตประเพณีของเผ่าม้ง โดยเฉพาะการยอมรับและนำวิทยาการแขนงใหม่มาประยุกต์ใช้กับเกษตรกรรมจารัตประเพณี เพื่อพัฒนาไปสู่ระบบการเกษตรบนที่สูงได้อย่างเหมาะสมและประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของสตรีต่องานพัฒนาการเกษตร โดยเฉพาะสตรีชนบทเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ทุกฝ่ายควรตระหนักถึงความสำคัญว่ามีศักยภาพพร้อมที่จะเป็นผู้นำการพัฒนา และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ได้ เพื่อประกอบเป็นแนวทาง การวิเคราะห์ศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดการพัฒนาสตรี (ในชนบท)
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ผู้พนัน (2526:26) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจว่าจะร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ การที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อการแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในปรัชญาการพัฒนาชนบทว่า “มนุษย์ทุกคนต่างก็มีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและการพัฒนาที่ถูกต้อง” ขณะที่ เสมอ (2529:61-62) กล่าวว่าแนวทางการพัฒนาครอบครัวสตรีในชนบทไทยที่ถูกต่องั้น จะต้องคำนึงถึงมาตรการที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัวของตนเองอย่างมีระบบนั้น คือการมีส่วนร่วมทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพโดยตัวของมันเอง คำว่า “Participation” หมายถึงการแบ่งส่วน ร่วมส่วน และการเข้าร่วม (Sharing and Joining) แต่คำว่า Participation ที่นำมาใช้อย่างแพร่หลายเกี่ยวข้องกับ

กับคำว่า "ประชาชน" หรือ People ด้วย ดังที่มีการใช้คำนี้เื้ออย่าง People Participation แม้บางครั้งจะใช้ "Participation" คำเดียวกันแต่ยังคงมีนัยแฝงไว้ว่าเป็นเรื่องของประชาชนคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปและบ้างก็หมายถึง กลุ่มคนที่คือโอกาสที่สุดของสังคมด้วย และสุภาษิต (2533:1) ได้จำกัดความการมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน การตัดสินใจดำเนินการ การติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมอาจเป็นการเข้าร่วมเองโดยตรงหรือสนับสนุนให้ผู้อื่นเข้าร่วม อาจอยู่ในฐานะผู้กระทำการ (Actor) อยู่ในฐานะผู้รับประโยชน์ (Beneficiary)

พิพัตทเวร (2526:35) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ของเขา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้การกำหนดและการดำเนินการของประชาชนเอง ส่วน นิรันดร์ (2527:185) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยการกระทำดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพคือ ถูกจังหวะและเหมาะสม (การประสานงาน) กับทั้งกระทำกรงานดังกล่าว ด้วยความรู้ดีทุกพันให้ประจักษ์ว่า เชื้อดีไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) ขณะเดียวกัน วันรักษ์ (2531:101) ได้ให้ความหมายว่า การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกชั้นตอนของโครงการ หรืองานพัฒนาชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้นจักได้รับการตอบสนอง และทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นกว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน นอกจากนี้แล้ววันรักษ์ (2533: 201) ได้แปลความหมายของการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ในความหมายกว้าง ๆ จะหมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และกระบวนการดำเนินการของโครงการตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ

2. ในความหมายเฉพาะเจาะจงจะหมายถึง การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขาให้เขาเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายาม และความเป็นตัวเองเข้าดำเนินการและควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ซึ่งไพบูลย์ (2528:87-88) ได้สรุปว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการทำให้ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องในหลัก 3 ประการ คือ

1. การประสานงานร่วมมือ (Collaboration) หมายถึง การทำงานร่วมมือกันหลายฝ่าย เช่น อาจจะเป็นการเข้าร่วมแรงงานหรือสมทบเป็นเงินทุนก็ได้

2. การจัดตั้งองค์กร (Organization) ได้แก่ การรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อให้เกิดพลังกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกรสหกรณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น และ

3. การให้อำนาจแก่ประชาชน (Empowering) หมายถึง การให้ประชาชนมีโอกาสฝึกหัด การใช้พลังกลุ่มเพราะประชาชนขาดอำนาจ ขาดสิทธิที่ถูกต้องหรือไม่มีสิทธิมีเสียงหรือขาดความเป็นประชาธิปไตย เมื่อประชาชนมีหลัก 3 ประการนี้เขาก็จะมีส่วนร่วมมากขึ้น

ขณะเดียวกัน สุวีทวดี (2530:47:53) และ White (1982 อ้างโดย กรมการ พัฒนาชุมชน 2529:71) ได้ให้คำจำกัดความว่าการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง การมีส่วนร่วมในการเสียดลในการพัฒนาการลงมือปฏิบัติตามที่ตัดสินใจ มิติที่สามการมีส่วนร่วมในการแบ่งเป็นผลประโยชน์และ มิติที่สี่ที่จะพิจารณา คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล และ สากถ (2532 : 116-168) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องกับกล่าว เป็นเหตุเร้าใจให้การทำกร (Contribution) ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย ส่วน Hay (1985 อ้างโดยกรมการ พัฒนาชุมชน 2529:12) ได้ให้คำนิยามการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางสังคม ว่าเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อกันระหว่างกลุ่มต่อกัน ซึ่งอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

Cohen และ Uphoff (1977) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้นิยามความว่าจะเป็นการตัดสินใจแค่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนด กิจกรรมพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมด้วย ขณะที่ Kaufman (1949 อ้างโดยกรมการ พัฒนาชุมชน, 2529:131) กล่าวไว้ว่าอายุ เพศ การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ รายได้และความยาวนานในการอาศัยอยู่ในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนการมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยบุคคลผู้มีสถานภาพสังคมและเศรษฐกิจต่ำจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูง และภูมิธรรม (2527:28-34) ได้กล่าวว่าความหมายของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงน่าจะหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจาย

ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกและได้พัฒนารับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของคนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้น การที่เกษตรกรสตรีชาวเขามีส่วนร่วมต่องานการเกษตรบนที่สูง หมายถึง การมีความร่วมมือร่วมใจที่จะประสานงานพัฒนาการ มีความรับผิดชอบร่วมกับครอบครัวความบทบาทหน้าที่ของคน ที่พึงจะมีเพื่อให้การปฏิบัติงานการเกษตรนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ได้ตั้งไว้

2. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Concept of Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิด โอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติ การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเอง ต่อที่อยู่อาศัย ต่องานอาชีพ ต่อกลุ่ม และต่อสังคม ทำให้มีโอกาสเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มความสามารรถ และความชำนาญชำนาญให้มากยิ่งขึ้น โอบา (2532:53) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. ประชาชนได้รับส่วนแบ่งในผลประโยชน์จากการพัฒนา
2. ประชาชนเข้าร่วมดำเนินการใช้ความพยายามในการพัฒนา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการพัฒนา

สำหรับเหตุผลในการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น คาสเปอร์สันและเบรทแบงค์ (Kasperson and Breitbank, 1974) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการที่ประชาชนจะต้องทำคนเป็นผู้กระทำกิจกรรมสร้างสรรค์ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งจะมีผล 2 ประการคือ

1. ประชาชนจะสามารถกระทำบทบาทที่สร้างสรรค์ได้
2. ผลของกิจกรรมนั้น ๆ จะต้องย้อนกลับมาสู่พวกเขาเอง

ไพร์ตัน (2526:20) กล่าวว่าภารกิจที่จะดำเนินงานกับชาวบ้านต้องใช้หลักการให้ชาวบ้านพึ่งตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมโดยเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมทำนุบำรุงมากกว่าการร่วมสมทบในรูปแบบอื่น ๆ นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องมีมาโดยตลอด ตั้งแต่การวางแผนโครงการ การศึกษาและกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงินหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและพัฒน์ (2517:507) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิธีการที่ประชาชนได้เข้าไปเกี่ยวข้อง โดยการให้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมที่มุ่งการพัฒนาของชุมชนและการมีส่วนร่วมต้องมืองค์ประกอบดังนี้

1. มีประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนา
2. ผู้ร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนบุคคล เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมการพัฒนา

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ที่ไพริคน์ (2527:6-7) เสนอไว้ดังนี้คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งความต้องการของชุมชน
2. ร่วมค้นหา สร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขรวมทั้งลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไข รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมกันลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการ ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ ทำไว้ทั้งโดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

William W. Reeder อ้างโดยจฮ่าน(2526:26) ได้สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติให้สอดคล้องตามความเชื่อพื้นฐาน หมายถึงการเลือกแบบวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
2. มาตรฐานคุณค่าการปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป้าหมายการที่บุคคลและกลุ่มบุคคลจะส่งเสริม ปกป้อง และรักษาเป้าหมายของตนเอง
4. ประสบการณ์ที่ฝึกปฎิการกระทำ พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในบางครั้งมีรากฐานจากประสบการณ์ที่ฝึกปฎิการกระทำ
5. ความคาดหวัง การประพฤติดตามแบบที่ตนคาดหวังว่า จะต้องประพฤติในสถานการณ์เท่านั้น และชอบที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่น ในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน

6. การมองแต่ตัวเอง การกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่คิดว่าตัวเองต้องกระทำเท่านั้น
7. การบีบบังคับ การกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบีบบังคับให้ทำ
8. นิสัยและประเพณี การกระทำสิ่งต่าง ๆ ตามอุปนิสัยที่ชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ
9. โอกาสการเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวน และชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา
10. ความสามารถ การมีส่วนร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างที่ตนมองเห็นว่าสามารถให้สิ่งที่ต้องการ ให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น
11. การสนับสนุน การเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอให้กระทำเช่นนั้น

3. แนวคิดในการพัฒนาสตรี (ชนบท)

Fouris (อ้างโดยสุวิทย์, 2509:17) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้กล่าวว่า "ความก้าวหน้าของสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการยกระดับฐานะของสตรีให้สูงขึ้น สังคมหยุดอยู่กับที่เมื่อใด เมื่อนั้นความก้าวของสตรีก็จะหยุดตามไปด้วย" และอุทา (2528) กล่าวถึงจุดอ่อนในการพัฒนาสตรีในประเทศไทยว่าสาเหตุหลักของการไม่สำเร็จในงานพัฒนาสตรี คือ ความไม่ร่วมมือกันระหว่างองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่และเอาภาพทางความคิดในปัญหาต่าง ๆ แนวคิดในการพัฒนาสตรีคือกระจำจั่วจุกหมายของการพัฒนาสตรีอยู่ที่ใด องค์กรจำนวนมากยังคงยึดอยู่ในค่านิยมที่มองเห็นว่าปัญหาของสตรี ต้องการได้รับการช่วยเหลือเฉพาะหน้าอย่างไร การดำเนินงานของกลุ่มสตรี จำนวนมากมีลักษณะต่างคนต่างทำ

สตรีเป็นประชากรที่มีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมดของประเทศจึงนับว่าเป็นกำลังที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีควรได้รับการพัฒนาให้มีบทบาททั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างจริงจังเพื่อแก้ปัญหา และสนองความต้องการของสตรีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ศิริ, 2522:60) และสตรีเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่า การมีส่วนร่วมของสตรีหมายถึง การเปิดโอกาสยอมรับสนับสนุนให้สตรีสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ เพื่อประโยชน์ของสตรีเอง รวมทั้งของบุรุษและสังคม สตรียังมีสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ต่ำกว่าบุรุษในหลายด้าน สตรีจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนา การพัฒนาสตรีย่อมหมายถึง การพัฒนาสังคมโดยรวมแต่กระบวนการพัฒนา ที่มีประสิทธิภาพนั้นเป็นการพัฒนาที่กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญ การมีส่วนร่วมของสตรี

โดยเฉพาะในระดับการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในแรงงานเกษตรในครัวเรือนและในกิจกรรมการพัฒนา (สุภาวงศ์และคณะ, 2533:1) การเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับนั้น ควรจะถือความสามารถเป็นเกณฑ์ตัดสินใจ มิให้ไร้เหตุผลเป็นข้อจำกัด เช่น ไร่วิถีปฏิบัติดั้งเดิม (ไพรัตน์, 2526:14) ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว สตรีในชนบทเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจ นับตั้งแต่เป็นแรงงานในการผลิตการจัดการการควบคุมแหล่งอาหาร (ภัสสร, 2527:15) แต่เนื่องจากสตรีมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่แสดงออก และมักจะขยอของสามีให้เป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วสตรีเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจในหลาย ๆ เรื่อง (ไพรัตน์, 2526:59)

จากการที่สตรีเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อหน่วยสังคมมูลฐานในแต่ละโครงการถ้าสามารถพัฒนาสตรีได้จะเท่ากับพัฒนาทั้งครอบครัว แต่เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สตรียังไม่ได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านการศึกษา อาชีพอย่างจริงจัง และจากสภาพของสังคมที่ผ่านมา การยอมรับบทบาทหรือสถานภาพของสตรีในแง่ของการมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยังอยู่ในวงจำกัดส่วนมากจะอยู่ในรูปของการสนับสนุน ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะค่านิยมทางสังคมที่เชื่อว่าสตรียังด้อยกว่าชายและไม่สามารถที่จะปฏิบัติงานบางอย่างได้ทัดเทียมกับแรงงานชาย และแรงงานสตรีจะถูกใช้เพื่อการเลี้ยงดูลูกและดูแลรับภาระภายในบ้านเท่านั้น (ฉรงค์, 2521:75:81) ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วสตรีเป็นบุคคลหนึ่งในครอบครัวที่มีบทบาทสำคัญในการที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงในสังคม แต่จากสภาพที่เป็นอยู่โดยทั่วไปสตรีในชนบทยังคงมีความเป็นอยู่ ในสภาพที่ค่อนข้างต่ำหลัง และยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร หากปล่อยไว้ให้เป็นเช่นนี้ต่อไป การพัฒนาชนบทย่อมจะไม่สามารถก้าวไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ (सानิตย์, 2526:97) และสตรีเป็นผู้ที่มีขีดความสามารถที่เท่าเทียมผู้ชาย จึงควรให้มีโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกัน และการให้สตรีมีส่วนร่วมในการ พัฒนา เป็นวิธีการที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของกระบวนการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาคน รวมทั้งส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม ดังนั้นจึงควรให้สตรีได้รับการสนับสนุนโดยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมโครงการอย่างมีระบบ ซึ่งจะทำงานพัฒนาสตรี ในหมู่บ้านมีความก้าวหน้า มีความมั่นคงยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้หญิงทำงานได้เร็วและได้งานมากกว่า เพราะผู้หญิงมีลักษณะที่เอาจริงเอาจังมีความเอาใจใส่ต่องานที่ทำอย่างจริงจัง (คณะอนุกรรมการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, 2530:62)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความจำเป็นและความสำคัญของการพัฒนาสตรีที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้มีหน่วยงานของทางราชการเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาสตรี เช่น กรมพัฒนาชุมชน ได้มีการจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะที่ 6 (2530-2534:2-3) ซึ่งมีนโยบายที่เน้นในส่วนของการพัฒนาสตรีคือ

1. เร่งรัดการพัฒนาสตรี โดยการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรสตรีในระดับหมู่บ้าน ตำบล ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ สามารถเป็นแกนนำในการบริหารงานพัฒนาสตรี และก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทั้งด้านส่วนตัว ครอบครัวและชุมชน

2. เน้นการพัฒนาอาชีพใน 2 ส่วน คือ การพัฒนาอาชีพเพื่อคุณภาพชีวิตและการพัฒนาอาชีพเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

3. รณรงค์ให้สถาบันครอบครัวมีส่วนรับผิดชอบต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว

4. เน้นบทบาทของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสตรีมากขึ้น ในส่วนของคณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรี ได้จัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (2533:3-5) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและเน้นบทบาทสตรีซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

1. ให้สตรีมีความเสมอภาคในสิทธิและ โอกาสที่จะได้รับบริการต่าง ๆ อันมีผลต่อการพัฒนาตนเองและยกระดับคุณภาพชีวิต รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกันระหว่างเพศและระหว่างสตรีด้วยกันเอง

2. ให้สตรีที่มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวอย่างมีคุณภาพมีความคิดอ่านกว้างขวางและมีเหตุผลมีความสำนึกรับผิดชอบ มีบทบาทสร้างสรรค์ต่อชุมชน มีส่วนร่วมสร้างสันติสุข และความสมานฉันท์ของสังคมทั้งในประเทศและระหว่างประชาชาติทั้งหลาย

3. ให้สตรีได้รับความคุ้มครองในด้านร่างกาย จิตใจและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในสวัสดิภาพการทำงานและการเป็นมารดา โดยเฉพาะในระหว่างตั้งครรภ์และเลี้ยงลูกอ่อน

4. ให้สตรีมีส่วนร่วมในการกำหนดค่านิยม และบทบาทเกี่ยวกับสตรีเอง ในฐานะ สมาชิกของสังคมและเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิตของคนในเรื่องที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

ส่วนทางด้านวัตถุประสงค์ของแผนงานพัฒนาสตรีของกรมการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 มีสาระสำคัญ 4 ข้อ คือ

1. เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถของสตรี โดยการจัดตั้งองค์กรและพัฒนาองค์กรสตรีทุกระดับให้มีคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางสังคม การเมืองการปกครอง

2. เพื่อพัฒนาอาชีพของสตรีให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวชุมชน

3. ให้สตรีตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่มีต่อตนเอง ครอบครัว เป็นแบบอย่างชุมชน

4. ให้นุรขมิตทัศนคติต่อสตรีในฐานะที่เป็นสมาชิกในครอบครัว ที่มีใจเป็นผู้ตามหรือผู้ให้บริการแก่สมาชิกเท่านั้น แต่ควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของครอบครัว

จากนโยบายและแนวความคิดของการพัฒนาสตรีในบทบาทที่ได้กล่าวมา ตั้งแต่ต้นเพื่อมุ่งเน้นในการดำเนินงานโครงการพัฒนาสตรี เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความสามารถของสตรีในการประกอบอาชีพ และให้ตระหนักถึงความเชื่อมั่นในตนเอง อีกทั้งมีความสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาของครอบครัว อันมีผลก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยให้สตรีมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านของตน ตั้งแต่การมีส่วนร่วมคิดค้นปัญหาที่เกิดขึ้น การเข้าร่วมดำเนินงานในโครงการต่างๆ การเข้าร่วมรับผลประโยชน์และการติดตามผลของโครงการที่ดำเนินการไปแล้ว ซึ่งการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเหล่านี้ ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเกษตรบนที่สูงของสตรีเผ่าม้ง

4. ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการเกษตรบนที่สูงของสตรีเผ่าม้ง การที่สตรีเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม ตามขั้นตอนของการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่ทำให้สตรีเข้าร่วมกิจกรรมนั้นย่อมมีความแตกต่างกันตามเงื่อนไขที่มีอยู่ ในสังคม วัฒนธรรม และประเพณี ในชุมชน การที่จะอธิบายปรากฏการณ์ การเข้ามามีส่วนร่วมงานการเกษตรของสตรีให้มีความชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้นำผลงาน รายงานการวิจัยที่มีผู้เสนอไว้ที่ใกล้เคียงมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในการเกษตรบนที่สูงของสตรีเผ่าม้งดังต่อไปนี้

สตรีกับการพัฒนาชุมชน

ตำรวจ (2531) ได้ศึกษาบทบาทของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาหมู่บ้านและทัศนคติชาวบ้านที่มีต่อกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาหมู่บ้าน กรณีศึกษาหมู่บ้านหมู่บ้านสร้างบุญ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลจากการศึกษาพบว่าแม่บ้านเกษตรกรมีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่นด้วยพลังความคิดและพลังใจรวมกันสามารถ ทำให้บ้านสร้างบุญเป็นหมู่บ้านผลิตอาหารเพื่อโภชนาดีระดับประเทศ จากผลงานดังกล่าวทำให้แม่บ้านเกษตรกรได้รับการยอมรับจากประชาชนในหมู่บ้านว่าเป็นพลังที่เข้มแข็ง ในอันที่จะช่วยยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจ และดูแลสุขภาพอนามัยของคนในครอบครัว เพื่อเป็นการเผยแพร่และเน้นถึงความสำคัญของสตรี ขณะที่ ชาญชัย (2531) ได้ศึกษาบทบาทของสตรีแม่บ้านในการพัฒนาหมู่บ้านหนองฮี อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

จังหวัดมหาสารคาม พบว่าสตรีแม่บ้านมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขภาวะทุพโภชนาการในเด็ก ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาในหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือกิจกรรมการพัฒนาในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน รวมทั้งการหารายได้จุนเจือครอบครัว เพื่อยกระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านเกี่ยวกับเรื่องนี้ (2523) ได้ศึกษาบทบาทผู้หญิงในองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเอง พบว่าความเชื่อและค่านิยมของคนไทยยังมีการแบ่งงาน กล่าวคือหญิงทำงานภายในบ้าน ส่วนชายทำงานนอกบ้าน แสดงบทบาทของผู้หญิงในสังคมที่ระดับสูงกว่าครอบครัวคือ ในระดับชุมชน และระดับความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมีน้อยกว่าชาย อย่างไรก็ตามทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามคติทางพุทธศาสนา กล่าวคือ จะมีปัจจัยภายนอก ได้แก่ปัจจัยด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ ศาสนา ทำให้บทบาทของสตรีเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สตรีกลายมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนากิจกรรมหมู่บ้าน

สตรีกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม

กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมของสตรีชนบท" ตัวอย่างได้แก่ จังหวัดลำปาง และชัยภูมิ ผลของการศึกษาได้พบว่าสตรีในชนบทมีความตระหนักในบทบาทของตนต่อชุมชน โดยเห็นว่าตนเองควรจะมีหน้าที่ช่วยกันพัฒนาบ้านชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ในด้านการมีส่วนร่วมทางด้านเศรษฐกิจ และปรากฏว่าสตรีในชนบทมีทัศนคติต้องกันว่า สตรีไม่ควรรับผิดชอบในฐานะแม่บ้านในครอบครัวเท่านั้น แต่ควรมีหน้าที่ทำงานอื่น ๆ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวในแง่ของกิจกรรมพัฒนาสตรีต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ดำเนินการเพื่อพัฒนาสตรีในชนบทนั้นๆ จากการศึกษาพบว่าสตรีชนบทมีความสนใจต่อการดำเนินงานเหล่านั้นและใคร่จะได้รับความรู้และประโยชน์ต่าง ๆ จากกิจกรรมเหล่านั้นเสมอ อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มสตรีเพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่ประสบผลสำเร็จและมีทำที่เสถียรตัวลงได้ง่ายในอนาคต ซึ่งเหตุผลก็คือการจัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมาปราศจากเป้าหมายและนโยบายระยะยาว ทั้งไม่คำนึงถึงหลักการรวมกลุ่มและมุ่งปริมาณมากกว่าคุณภาพ นอกจากนี้กองพัฒนาสตรีและเด็ก กรมการพัฒนาชุมชน (2524) ได้ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของสตรีชนบทของเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งผลปรากฏว่าสตรีส่วนใหญ่มีทัศนคติว่าสตรีไม่ควรรับผิดชอบในฐานะแม่บ้านในครอบครัวเท่านั้น แต่ควรมีหน้าที่ทำงานอื่น ๆ เพื่อหารายได้มาจุนเจือเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย นอกจากนี้ยังต้องการที่จะได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ ในแขนงที่ตนชอบและถนัด เพื่อนำมาประกอบกิจกรรม เสริมรายได้แก่ครอบครัวตามแต่โอกาสจะอำนวย ส่วนในการศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการรวมกลุ่มและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ พบว่ากลุ่มสตรีไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนิน

งาน และมีทำทีในอนาคที่จะสถาปนาด้วยได้ง่ายทั้ง ๆ ที่งานบทที่ศึกษานั้นมีความพร้อมและความต้องการที่สนองต่อปัจจัยนำเข้า ทั้งนี้เพราะกลุ่มพัฒนาสตรีจัดตั้งขึ้นโดยปราศจากเป้าหมายและนโยบายระยะยาวมุ่งปริมาณมากกว่าคุณภาพ ขาดมาตรการการประเมินผล นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์และโอกาส ในขณะที่กิจกรรมที่เป็นประโยชน์และ ส่งเสริมรายได้ก็เป็นกิจกรรมส่วนบุคคล กล่าวคือสมาชิกกลุ่มสตรีเหล่านี้มีความอดทนและทำอยู่แล้วเป็นสำคัญและไม่ค่อยมีส่วนเกี่ยวข้องกับทำกิจกรรมของกลุ่มมากนัก

โคทม (2524) ได้อภิปรายถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินงานของกลุ่มสตรีในการพัฒนาบทบาทในด้านเศรษฐกิจ สังคมและทางการเมืองพบว่า

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ หญิงได้เข้าสู่กำลังแรงงานเพิ่มขึ้นและเป็นพลังสำคัญทางการผลิต อย่างไรก็ตามหญิงจำนวนมากทำงานโดยไม่ใฝ่สัมฤทธิ์ ขาดความภาคภูมิใจในงานที่ทำ ถูกกีดกันใน การรับเข้าทำงาน ถูกกดค่าจ้างแรงงาน มีความก้าวหน้าในการงานช้ากว่าชาย ไม่ค่อยได้รับมอบหมายงานที่ท้าทาย ถูกปลดออกจากงานก่อนชาย ในกรณีเกิดวิกฤติการณ์ขาดสวัสดิการ ขาดอำนาจการต่อรอง

ปัญหาทางด้านสังคม สตรีมีส่วนร่วมน้อยในการกำหนดทัศนคติและค่านิยมในการสร้างสรรคศิลปวัฒนธรรม มีส่วนร่วมพอสมควรในงานอาสาสมัครทั่ว ๆ ไป และงานสังคมสงเคราะห์

ปัญหาทางด้านอาชญากรรมทางเพศ การข่มขืนล่วงละเมิด การค้าประเวณี และการจัดบริการ เรียงร้อยหญิงเพื่อต่าง ๆ อันเกิดจากสตรี

ปัญหาทางการเมือง สตรีมีสิทธิน้อยกว่าบุรุษนับตั้งแต่การไปออกเสียงเลือกตั้ง การสมัครรับเลือกตั้ง การเป็นผู้มีระดับท้องถิ่น นักปกครองและนักบริหารประเทศ

ผาสุด (2524) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของกลุ่มสตรีที่เป็นเกษตรกรได้สรุปสภาพปัญหาทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับเกษตรกรสตรีไว้ 4 ประเด็นด้วยกันคือ

1. ในการประกอบอาชีพการเกษตร ชายมีโอกาสใช้เครื่องทุ่นแรงมากกว่าหญิง ซึ่งหมายความว่าผู้หญิงจะใช้กำลังในการประกอบอาชีพมากกว่า

2. ผู้หญิงอาชีพเกษตรกร จะต้องทำงานบ้านควบคู่ไปด้วย

3. รายได้จากเกษตรกรไม่พอเพียงกับการเลี้ยงครอบครัว

4. สุขภาพและการศึกษาของสตรีเกษตรกรยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

ณรงค์ (2531) ทำการศึกษาวิจัยถึงบทบาทของสตรีบทบาทในการพัฒนาการเกษตรเพื่อความมั่นคงของประเทศพบว่า

1.บทบาทของแม่บ้านเกษตรกรกับบทบาทของพ่อบ้านเกษตรกรในการประกอบอาชีพการเกษตรปรากฏว่าแม่บ้านเกษตรกรยังคงมีบทบาทน้อยกว่าพ่อบ้านเกษตรกร ทั้งในด้านการปลูกพืช

การเลี้ยงสัตว์ และการทำการประมง แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อที่น่าสังเกตบาง ประการ ได้แก่

1.1 ถึงแม้แม่บ้านเกษตรกรจะมีบทบาทน้อยกว่าพ่อบ้านเกษตรกรก็ตาม แต่สัดส่วนของการมีบทบาทนับว่ามากและน่าสนใจถึงประมาณร้อยละ 35-40 ในกิจการต่าง ๆ ซึ่งน่าจะถือว่าเป็นส่วนเกี่ยวข้องที่มีความสำคัญมาก

1.2 พบว่าในบางขั้นตอน แม่บ้านเกษตรกรกลับมีบทบาทสูงกว่าพ่อบ้านเกษตรกรเช่น การเก็บเกี่ยว การดูแลผลผลิต และการจำหน่ายผลผลิต เป็นต้น

1.3 แม่บ้านเกษตรกรจะมีบทบาททั้งในด้านการปฏิบัติและการตัดสินใจในทุก ๆ ขั้นตอน มากบ้างน้อยบ้านแล้วแต่ลักษณะของกิจกรรมในขั้นตอนนี้

1.4 แม่บ้านเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมักจะมีบทบาทในขั้นตอนต่าง ๆ สูงกว่าบทบาทของแม่บ้านเกษตรกรอื่น ๆ

2. แม่บ้านเกษตรกรมีบทบาทในการดูแลครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยการจัดหาอาหาร, การจัดการเรื่องเครื่องนุ่งห่ม การจัดการบ้านเรือนและการดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย สูงกว่าที่พ่อบ้านจะมีบทบาทอยู่

3. ในเรื่องของการสนับสนุนและพัฒนาแม่บ้านเกษตรกรให้มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินงานตามบทบาท ซึ่งได้แก่การประกอบอาชีพในขั้นตอนต่าง ๆ เชื่อว่าแม่บ้านเกษตรกรได้รับน้อยกว่าพ่อบ้าน ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากความริเริ่มแต่ดั้งเดิม

4. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ และผู้นำท้องถิ่น บางส่วนยังคงมีทัศนคติและความเชื่อว่าหญิงยังคงด้อยกว่าเพศชายและให้ความสำคัญในการพัฒนาความรู้ความสามารถน้อยกว่าที่เพศชายได้รับ แต่อีกส่วนหนึ่งยังคงมีความคิดเห็นไม่ด้อยกว่าเพศชาย

นอกจากนี้ อุไรวรรณ (2521) ได้ศึกษาบทบาทสตรีชนบทที่มีส่วนในการตัดสินใจปรับปรุงไร่นา จังหวัดนครราชสีมาพบว่าสตรีมีบทบาทในการตัดสินใจปรับปรุงไร่นาร่วมกับสามีในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการขยายพื้นที่เพาะปลูก การเลือกซื้อพันธุ์พืช การไถพรวน การใส่ปุ๋ย การใช้ยากำจัดศัตรูพืช การจัดหาเครื่องทุ่นแรง การจัดหาสินค้า การติดตามข่าวสารทางการเกษตร และมีบทบาทค่อนข้างมากในการตัดสินใจจัดหาแรงงานและขายผลผลิต กานดา (2525) ได้ศึกษาบทบาทสตรีทางด้านการเกษตร : ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีแม่บ้านในเขตโครงการชลประทาน จังหวัดขอนแก่น และแม่บ้านในเขตโครงการชลประทานจังหวัดนครปฐม และราชบุรี ผลของการศึกษาพบว่าสตรีแม่บ้านมีบทบาทมากในด้านการปลูกพืชหมุนเวียนซึ่งมีตลอดทั้งปี และถ้าเป็นครอบครัวที่พ่อบ้านอยู่ก็จะมียางบางอย่างที่ทั้งสองช่วยกันทำ แต่ถ้าพ่อบ้านไม่อยู่ แม่บ้านจะทำงานทุกอย่างแทน เช่น การเลี้ยงสัตว์ ฝึกยาฆ่าแมลง เป็นต้น นอกจากนี้แล้วในการตัดสินใจเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรกรรมพ่อบ้านจะปรึกษาสตรีแม่บ้านก่อน จึงอาจกล่าวได้ว่าเมื่อมีการพัฒนาการเกษตร หญิงและ

ชายมีแนวโน้มที่จะทำงานและตัดสินใจเกี่ยวกับงานอาชีพเกษตรกรรมร่วมกันมากขึ้น การแบ่งงานของชายและหญิงจะค่อย ๆ เปลี่ยนไป ขณะที่สำติ (2526) ได้ศึกษาการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของสตรีและเด็กในฤดูฝนสูง กว่าในฤดูแล้ง กล่าวคือ ในจังหวัดขอนแก่น มีสตรีและเด็กเข้าร่วมในกำลังงานฤดูฝนโดยเฉลี่ยร้อยละ 77.95 และร้อยละ 44.26 ตามลำดับ ส่วนในฤดูแล้งลดลงเป็นร้อยละ 63.35 และร้อยละ 32.14 ตามลำดับและเมื่อพิจารณาชั่วโมงการทำงานของสตรีและเด็กพบว่า มีชั่วโมงทำงานในฤดูฝนของสตรีโดยเฉลี่ยร้อยละ 33.66 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ส่วนใหญ่ในฤดูแล้งเหลือเพียงร้อยละ 22.59 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การที่มีอัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของสตรีสูงในฤดูฝน เนื่องจากต้องทำงานการเกษตรในช่วงฤดูเพาะปลูก ส่วนการลดลงของกำลังแรงงานในฤดูแล้ง เนื่องจากมีกิจกรรมอย่างอื่นให้ทำเช่นการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม งานอุตสาหกรรมในครัวเรือน อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณา อัตราการเข้าร่วมกำลังแรงงานและชั่วโมงทำงานของสตรี น่าจะกล่าวได้ว่าสตรีมีส่วนสำคัญในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ดังนั้นในการตัดสินใจด้านการเกษตรของบุรุษ สตรีน่าที่จะมีส่วนร่วมด้วยเกี่ยวกับเรื่องที่วิไลจันท์ (2529:189-198) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้หญิงชนบทอีสานในการเกษตรว่าผู้หญิงชนบทอีสานมีบทบาทมากมายในทุกขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำนา ทำไร่ เช่น ไร่มันสำปะหลัง ไร่ปลูกการปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ และจับสัตว์น้ำ การจัดซื้อสิ่งของอุปโภคบริโภค เนื่องหลังการดำเนินชีวิตครอบครัวไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการตัดสินใจหรือการเริ่มงานใหม่ ตลอดจนการเก็บรักษาเงินการใช้จ่ายเงินภายในบ้าน ผู้หญิงชนบทอีสานจะมีอิทธิพลซ่อนเร้นอยู่เป็นอันมาก อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่สตรีนั้นนับวันจะมีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านร่างกายและสติปัญญา

นอกจากนี้ นิยม (2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ จังหวัดแพร่ ผลของการศึกษาพบว่าแม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลี้ยงสัตว์กับสามี ในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการคัดเลือกอาหาร การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเลี้ยงสัตว์ การป้องกันกำจัดโรคสัตว์ การวางแผนการเลี้ยงสัตว์ และการคัดเลือกพันธุ์สัตว์ นอกจากนี้แม่บ้านเกษตรกรยังมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ในครอบครัวระดับปานกลาง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ในระดับต่ำหรือไม่มีเลย และฉิริยุทธ (2534) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้นำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในงานส่งเสริมการเกษตร ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้นำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจะมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเกษตรมากขึ้น ถ้าเขาเข้าใจในวัตถุประสงค์และในดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เช่น การส่งเสริมการเกษตรต้องสอดคล้องกับ ปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในชนบท การส่งเสริมการเกษตรมุ่งขึ้นนะให้เกษตรกร ช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก และเป็นงานที่รักสนใจให้เกษตรกรรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการธุรกิจเกษตรในท้องถิ่น

นอกจากนี้แล้วยังมีผลงานการรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่การมีส่วนร่วมสตรีในกลุ่มชาติพันธุ์บนสูงในพื้นที่ภาคเหนือดังกล่าวต่อไปนี้

วิไลพร (2523) ได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับบทบาทของสังคมและเศรษฐกิจของสตรีกะเหรี่ยงท้องที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้สรุปผลการศึกษาดังนี้

ในสังคมกะเหรี่ยงสืบสายมาทางมารดา ภรรยาเป็นหลักของครัวเรือนที่จะอยู่รับผิดชอบงานบ้าน แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมช่วยทำงาน และมีส่วนในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ งานที่แม่บ้านจะต้องปฏิบัติเป็นกิจประจำวัน คือ การดำข้าว เก็บไม้พื้นประกอบอาหารเลี้ยงสัตว์หาอาหารและคักน้ำมาใช้ในครัวเรือน

บทบาททางด้านเศรษฐกิจนั้น กะเหรี่ยงประกอบอาชีพการเกษตรในงานบางอย่าง ผู้ชายรับภาระงานหนักกว่าหญิงและหญิงบางคนทำงานไม่น้อยกว่าชาย ในบางครัวเรือนหญิงใช้เวลาในการทำงานมากกว่าชาย นอกจากนี้แล้วมีบทบาทในการหารายได้ให้กับครอบครัวคือการจักสานและรับจ้างด้วย ขณะเดียวกัน ละเอียด (2523) ได้กล่าวถึงบทบาททางด้านสังคมและเศรษฐกิจของสตรีอาข่าในครัวเรือนอาข่า สตรีทุกคนไม่ว่าในฐานะลูกสะใภ้หรือลูกสาว และแม่บ้านทุกคนจะได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่นในการเตรียมอาหารเป็นหน้าที่ของลูกสะใภ้และมีหน้าที่พิเศษคือจะต้องคักน้ำเตรียมไว้ให้พ่อสามีล้างหน้าทุกเช้า ดูแลพ่อแม่สามีเมื่อเวลาขามเจ็บป่วย

ในฐานะสถานภาพเป็นภรรยาของหัวหน้าครัวเรือน จะต้องรับผิดชอบงานทุกอย่าง ไม่ว่าเก็บรักษาและดูแลการใช้จ่ายในครัวเรือน ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนสมาชิก นำผลผลิตทางการเกษตรไปขายหรือแลกเปลี่ยนสมาชิกอาจช่วยบ้างแต่น้อย และยังคงมีบทบาทรับผิดชอบในด้านสังคมด้วย โดยเฉพาะทางศาสนาและพิธีกรรมอีกด้วย โดยเฉพาะสตรีที่เป็น "ซาแหม่ม" ซึ่งจะมีสิทธิและเสียงเท่าเทียมชาย จะเห็นได้ว่าสตรีตั้งแต่วันรุ่นจนถึงวัยชราจะต้องแบกภาระในการทำงานอย่างหนักตั้งแต่เช้าจรดค่ำ ทั้งภาระในครัวเรือนและในด้านเศรษฐกิจนอกครัวเรือน นอกจากนี้ต้องทำงานหนักแล้วยังขาดแคลนอาหารด้วย

เกี่ยวกับเรื่องนี้ มงคล (2536) ได้ศึกษาบทบาททางด้านการศึกษาของสตรีมาเข้ากับการพัฒนา หมู่บ้านห้วยแม่จ้าย ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และบ้านห้วยศาลควัน ตำบลป่าขาง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่าสตรีมีหน้าที่รับผิดชอบเกือบทุกอย่าง ดังนั้น การเตรียมอาหาร การเลี้ยงสัตว์ การรักษาพยาบาล ดูแลใช้จ่ายของครอบครัว การจัดหาและตัดเย็บเสื้อผ้า งานเกี่ยวกับการเพาะปลูก ทำความสะอาดและการซักล้าง และการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ของสังคมเป็นต้น ขณะที่ วิไลพร (2524) ได้ศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับบทบาททางด้านสังคมและ

เศรษฐกิจของสตรีแม่บ้าน บ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บทบาทในทางสังคม บทบาทในครัวเรือน แม้ว่าจะเป็นในลักษณะตามจารีตประเพณี ปฏิบัติกันมา คือ เริ่มทำกิจกรรมในบ้านแต่เช้ามีด หุงข้าวประกอบอาหาร ตักน้ำมาไว้ในครัวเรือน ให้อาหารสัตว์เลี้ยง แรงงานสตรีในการซักเย็บเสื้อผ้าประจำตัวใช้น้อยลง เพราะสตรีมีงุ่นเคยกับการใช้วัสดุสมัยใหม่

ขณะเดียวกันบทบาททางด้านเศรษฐกิจ สตรีมีงุ่นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร มีบทบาทในการปฏิบัติตามประเพณีความเป็นอยู่ที่เคยมาตั้งแต่เดิม แม้ว่าผู้หญิงจะไม่อยู่ในฐานะหัวหน้าครัวเรือนก็สามารถที่จะประกอบอาชีพการเกษตรได้ด้วยตนเอง ประกอบอาชีพรับจ้าง นอกจากนี้สตรีมีงุ่นยังประกอบอาชีพในการค้าขายอีกด้วย ในด้านการใช้จ่ายมีสิทธิในการตัดสินใจอยู่เหมือนกัน เพราะจะเก็บเงินส่วนหนึ่งไว้ใช้จ่ายเอง การซื้อของที่มิราคาแพง ตามิจะตามความคิดเห็นของภรรยา ในด้านการออมทรัพย์ที่สำคัญคือ การมีสัตว์เลี้ยงอยู่ในบ้านโดยมีสตรีมีงุ่นเป็นผู้เลี้ยงดูดูแล

นุศิมณี (2536) ได้ศึกษาเชิงคุณภาพถึงบทบาทของสตรีในสังคมชาวเขาเผ่าละโว้ บ้านอมพาย ตำบลป่าแปะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าสตรีมีงุ่นมีบทบาทและหน้าที่สำคัญมาตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อยังเล็กก็จะช่วยงานบ้านงานเรือนให้ครอบครัวของตัวเองทุกอย่าง เมื่อโตขึ้นก็ต้องรับผิดชอบในการทอดผ้าทำเครื่องนุ่งห่ม ช่วยเตรียมอาหารให้ครอบครัวของตัวเอง เมื่อแต่งงานก็ต้องรับผิดชอบสามีและบิดามารดาของสามี และต้อง ทำงานทุก ๆ ด้านมากขึ้น โดยเฉพาะงานทางด้านเกษตรจะต้องทำมากและหนักขึ้น เมื่อจะมีบุตรก็ต้องดูแลบุตร ให้การศึกษาแก่บุตรของตน เมื่อแยกครัวเรือนออกเป็นของตนเองก็ต้องรับผิดชอบกิจกรรมทั้งหมดของครัวเรือน สามีจะมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาและคอยให้คำแนะนำว่าจะทำอะไรเท่านั้น นอกจากนี้ สนิท (2532) ได้ศึกษาหญิงมุสลิมกับการใช้แรงงานในการผลิต 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน พบว่าหญิงมุสลิมเป็นผู้ใช้แรงงานหลักในการผลิตพืชยังชีพที่เป็นไปตามประเพณีในอดีต และที่เศรษฐกิจที่หน่วยพัฒนาไปส่งเสริมใน ปัจจุบันครัวเรือนที่มีสัดส่วนของผู้ใช้แรงงานที่เป็นเพศหญิงมากกว่าชายจะมีผลผลิตดีกว่าสัดส่วนของเพศผู้ใช้แรงงานแตกต่างไปจากนี้ อย่างไรก็ตามก็มีการะกิดในการผลิตพืชต่าง ๆ มักจะเริ่มจากชายมุสลิม ส่วนหญิงจะรับช่วงไปเป็นภาระกิจและรับผิดชอบต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังอาจกล่าว ยืนยันได้ว่าพ่อบ้านชาวเขาที่เข้มแข็งมีแม่บ้านที่ขยันจะทำให้สังคมเศรษฐกิจครัวเรือนมั่นคง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าในบทบาทและหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของสตรีในอาชีพเกษตรกรรมเพื่อช่วยขุดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวให้ดีขึ้นเมื่อว่างจากการงานแล้วเกษตรกรสตรีมิได้ขี้เกียจหาอาชีพเสริมรับจ้างทำงานเพื่อเพิ่มและลดรายจ่าย

ของครอบครัว ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรจะให้ความรู้ ฝึกอบรม
เสริมอาชีพนอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมเพื่อให้แก่เกษตรกรสตรี ซึ่งแล้วแต่ขึ้นอยู่กับความ
ต้องการของเกษตรกรสตรีแต่ละท้องถิ่นด้วย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University